

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВПЛИВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДОДАТКОВИХ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ

А.В. Сімко

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри логопедії та спеціальних методик,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Р.Т. Сімко

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри загальної та практичної психології,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Актуальність проблеми обумовлюється тим, що моторна активність у дошкільнят має позитивну роль цілеспрямованому розвитку їх інтелекту. Психологи, пояснюючи цей факт, застосовують теорію «інтеріоризації» – переходу в середину зовнішніх орієнтувальних дій, тобто зовнішніх дій, спрямованих на виявлення властивостей предметів [3]. У процесі інтеріоризації предметної діяльності та спілкування дитина засвоює знаково-символічні, соціальні структури і засоби активності.

Моторика забезпечує, з одного боку, зв'язок психічного життя дитини з навколишнім світом, а з другого – в процесі функціонування цього зв'язку психіка ускладнюється. Водночас тільки у спілкуванні з дорослими дитина спроможна оволодіти суто людськими психомоторними діями. У віці 4-6 років пізнавальна активність дитини характеризується тісним взаємозв'язком між діями, що спрямовані на розв'язання практичних завдань орієнтувально-дослідницькими діями та інтелектуальними діями [4].

Відомо, що характерними ознаками вроджених або рано набутих форм стійкого органічного порушення пізнавальної діяльності є вади рухів: відсутність спритності, погана координація рухів, патологія відчуттів [2]. Аналіз

останніх досліджень показує, що прояви моторних розладів у дітей з вадами психофізичного розвитку настільки різнобічні і неоднозначні, що можливі парадоксальні випадки, коли одна й та ж дитина, яка не може виконати відносно прості дії, спроможна до дій значно складніших своєю координацією [5]. Це пояснюється можливістю використання обхідних шляхів для породження нових психологічних механізмів [1].

Отже, розвиток дитини як суб'єкта діяльності і спілкування залежить від її можливостей реалізовувати рухову функцію, а психомоторика, значною мірою, визначає чи зможе обтяжений інтелектуальними вадами учень засвоїти культурно історичний досвід. Оскільки психомоторні можливості впливають на розвиток інтелекту, то формування в учнів допоміжної школи розумової сфери неминуче передбачає здійснення корекції рухових можливостей [5]. Закономірності проведення такої корекції ще достатньо не досліджені. Завдання даної роботи – визначити як впливає зміст спеціальних додаткових занять фізичними вправами на психофізичний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку.

З метою розв'язання поставленого завдання створено дві групи досліджуваних – дітей з інтелектуальними порушеннями (легкого ступеню) віком 4-6 років (третій рік навчання). В кожную групу входило по 14 дітей. Всі досліджувані тричі на тиждень виконували фізичні вправи по 15-хвилин за програмою фізичного виховання. Крім того, обстежувані двох груп тричі на тиждень, у дні, вільні від обов'язкових занять з фізичного виховання, виконували додаткові спеціальні фізичні вправи по 15-20 хвилин.

Діти першої групи, як додаткові заняття, виконували вправи на розвиток координації рухів кистей рук. Діти другої групи виконували вправи на розвиток координації рухів ніг та тулуба. Додаткові заняття тривали протягом 8 тижнів. До і після експерименту шляхом спостереження здійснювалась якісна оцінка психомоторних можливостей дітей двох груп в наступних видах діяльності: ігровій, образотворчій, трудовій, мовленнєвій, конструювальній, руховій.

Якісна оцінка психомоторних можливостей дітей в обох групах дозволяє

стверджувати, що вони за 8 тижнів до певної міри покращились. Проте помітною є і різниця в психомоторних досягненнях дітей першої та другої груп. Так, у обстежуваних першої групи, у порівнянні з другою групою дії, що утворюють гру більшою мірою відійшли від маніпуляційних і стали сюжетно-рольовими. Зрозуміло, що останні потребують якісно нових способів свого виконання і особливо внутрішніх розумових операцій. Це важливо, оскільки суспільно-історичний психомоторний досвід найбільшою мірою засвоюється саме в ігровій діяльності як провідній у цьому віці. У грі формується вся особистість дитини, розгортається її інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток. Д.Б. Ельконін [6] визначав гру як діяльність, в якій складається і вдосконалюється управління поведінкою. Він також підкреслював, що недоцільно розчленовувати ігрову діяльність на ті окремі здібності, що її забезпечують. Досліджувані першої групи більшою мірою просунулись на шляху створення ігрових образів на основі типових і загальних рис професій –водій, продавець, будівельник, лікар тощо. Вони також краще наслідували професійні дії дорослих.

О.В. Запорожець підкреслював, що важлива роль гри в психічному розвитку пояснюється тим, що вона озброює дитину доступними для неї способами активного відтворення, моделювання за допомогою зовнішніх предметів дій таких змістів, які при інших умовах були би недосяжними і, відповідно, не могли бути по-справжньому засвоєні [3]. Паралельно розвиваються і рухові можливості дитини. Посилюється ріст поперечників м'язових волокон унаслідок активізації різноманітних груп м'язів у процесі засвоєння дитиною нових психомоторних дій. Спостерігається пришвидшений розвиток гістологічної структури з'єднувально-тканинних елементів м'язів, що забезпечує подальшу диференціацію м'язової тканини.

Досліджувані першої та другої груп після експерименту мали різні успіхи і в образотворчій діяльності. Обстежувані першої групи виділяли не тільки найбільш важливі деталі, які домінували у сприйманнях, а й краще встановлювали кінестетичні зв'язки між ними. Аналогічні результати спостерігались і в ліпленні

та аплікації.

У дітей першої групи, у порівнянні з однолітками з другої групи, після експерименту краще проявлялись навички самообслуговування і культури поведінки. У них швидше формувались передумови трудової діяльності та елементів господарсько-побутової праці.

Найбільш помітна різниця між досліджуваними першої та другої групи після експерименту у мовленнєвій діяльності. Діти першої групи значно покращили свої можливості у вживанні звертань та слів ввічливості. В більшій мірі ніж діти другої групи обстежувані першої групи покращили свої можливості у підтримці діалогу на запропоновану тему та у описах-розповідях (2-4 речення), реалізація яких здійснюється за допомогою запитань педагогів.

Досить помітна різниця між обстежуваними першої та другої груп після експерименту спостерігається і в конструювальній діяльності, на основі поєднання відчуттів різних модальностей. В конструюванні та інших видах продуктивної діяльності розвивається уява дитини. Адже для того, щоб втілити власний задум у конструюванні, необхідно спланувати свої дії відповідно до форм і функції конструкції та наявного матеріалу.

Єдиний вид діяльності, де діти другої групи після експерименту мали краще зростання своїх можливостей, ніж діти першої групи, це – рухова діяльність.

Пояснити отримані результати можна тим, що «...моторний аналізатор може розглядатись як один з найбільш суттєвих механізмів, що забезпечують цілісну інтегративну діяльність мозку» [4, с.135]. Застосування предметів у розвитку координації пальців рук позитивно впливає на формування нервово-психічних функцій дітей. Відомо, що при виконанні предметних дій інтенсивно працюють вторинні та третинні асоціативні зони, відтак, як наслідок, здійснюється об'єднання різноманітних відчуттів в цілісний образ. Зазначене підтверджує гіпотезу І.М. Сеченова про те, що саме м'язові відчуття спроможні інтегрувати весь спектр інших відчуттів.

Можна також припустити, що вправи на координацію пальців рук краще

впливають на підвищення працездатності кори головного мозку, ніж вправи на координацію рухів ніг та тулуба. Отже, пропріорецепція є джерелом енергії, активації мозкових структур і психофізичної активності, джерелом, що має свою специфіку. Так, зона моторної проекції кисті руки займає значно більше місця в корі головного мозку, ніж зони з інших груп м'язів.

Спостереження за індивідуальними реакціями дітей дають підстави стверджувати, що необхідно віднаходити для кожної дитини свій оптимальний варіант обсягу та інтенсивності вправ. Активація гіпоталамо-ретикулярної системи може бути надмірною, що матиме негативний вплив на кору головного мозку і психічні процеси.

Пояснюючи найбільший позитивний вплив фізичних вправ на розвиток координації пальців рук на мовленнєву діяльність, наведемо думку М.М. Кольцової: «Про тісний зв'язок функції руки і мовлення говорять багато спостережень невропатологів і дефектологів. Так, при ураженнях мовленнєвої моторної області втрачаються тонкі рухи пальців рук; при грубій переробці лівші в правшу розвиваються логоневрози. У дітей з алалією відмічається також затримка розвитку тонких рухів пальців рук; відомо, що у глухонімих дітей, що розмовляють з раннього дитинства за допомогою так званого дактилологічного мовлення (за допомогою пальців), мовленнєві області виявляються сформованими; це видно з того, що при навчанні звуковому мовленню вони не зустрічають особливих труднощів. Ті ж діти, котрі були навчені спілкуванню за допомогою широко-амплітудних тестів, на оволодіння звуковим мовленням витрачають дуже багато зусиль і часу» [4, с. 132].

Більш ефективний вплив на рухові можливості в локомоціях вправ на координацію м'язів ніг та тулуба можна пояснити більшим внутрішньо-координаційним зв'язком між цими функціями.

Література:

1. Бех І. Д. Теоретичні засади навчання і розвитку аномальних дітей. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 4. С. 147-155.
2. Вайзман Н. П. Психомоторика детей олигофренов. М. : Педагогика, 1976. 104 с.
3. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2-х т. М. : Педагогика, 1986. Т. 1. 320 с.
4. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. М.:

Педагогика, 1973. 143 с.

5. Шинкарюк А. І. Психомоторно-рівнева структура активності та свободи суб'єкта. Кам'янець – Подільський : Оіюм, 2005. 448 с.
6. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах : избр. психол. тр. Москва; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. 414 с.